FABIAN WREDE OCH PETTER GEDDA

Storgodsägaren, lantmätaren och den visuella kontrollen

MATS HÖGLUND

FÖR MÅNGA UR den svenska högadeln blev Karl XI:s reduktion mycket kostsam. Hårdast drabbades ätterna Brahe, Oxenstierna, Stenbock och inte minst De la Gardie. Men det fanns också de som spelade sina kort väl och såg till att dra fördel av reduktionen. En av dessa var friherren och sedermera greven Fabian Wrede.

Förvånansvärt lite är skrivet om denne Wrede, trots att han var en mycket inflytelserik person i ledningen för Sveriges statsförvaltning under Karl XI:s regeringstid. Han omnämns naturligtvis i forskningen om svensk statsförvaltning och reduktionen under sent 1600-tal, men, med få undantag, inte som den frontman han faktiskt verkar ha varit. Under mer än ett decennium i slutet av 1600-talet hade han inte bara kungens öra utan också ett starkt inflytande på en stor del av statsförvaltningen.[1]

Fabian Wrede – en centralfigur i Sveriges maktelit

Fabian Wrede föddes på Peipola gård i Finland 1641. Han var son till friherren Casper Hinricsson Wrede och friherrinnan Sophia Taube af Karlö. Fabian Wredes farfar var livländaren Henrik Wrede som utmärkt sig vid slaget vid Kirkholm 1605 genom att lämna över sin häst till Karl IX. Detta räddade livet på kungen men innebar döden för Henrik Wrede. För att visa sin tacksamhet skänkte Karl IX gods och förläningar i Finland och Livland till Henriks änka Gertrud von Ungern och sönerna Casper och Carl Henrik. Däri ingick Elimä fjärding i södra Finland. Bröderna Casper och Carl Henrik belönades ytterligare 1654, då drottning Kristina upphöjde dem till friherrar

som tack för deras faders hjältedåd, och därigenom introducerades ätten Wrede.[2]

Fabian Wrede skrevs in som student i Uppsala 1660 tillsammans med sin yngre bror Gustaf Johan (född 1645). Studierna i Uppsala blev inte långvariga för Fabians del. Redan året därpå inledde han sin *peregrination* eller grand tour i Europa, där han vistades i Nederländerna, Ungern, Böhmen, Frankrike och Italien[3] i sammanlagt sex år. Vid hemkomsten 1667 utsågs han till kammarherre hos Karl XI och tycks under sina år vid hovet ha vunnit kungens förtroende. År 1672 gifte sig Fabian Wrede med Brita Cruus, dotter till Lars Cruus och Agneta Horn, en av dåtidens mest förmögna familjer.[4]

Wrede utsågs till landshövding i Viborgs, Kymmenegårds och Nyslotts län 1675. I samband med att han blev ledamot av den så kallade Stora kommissionen 1680 samt landshövding i Upplands län 1681 påbörjade han sin bana som centralfigur inom Sveriges maktelit.[5]

Vid 1682 års riksdag anförtroddes Fabian Wrede lantmarskalkstaven.[6] I samband med Claes Flemings död 1685 efterträdde Wrede honom som president i Bergskollegium samt även i Reduktionskollegium och Reduktionskommissionen.[7] Samma år blev han även kungligt råd.[8] År 1687 upphöjdes han till grevligt stånd och när Reduktionskollegium och Reduktionskommissionen samma år lades ner blev han utsedd till president över Kammarkollegiet, Kommerskollegium samt Statskontoret. Fabian Wrede var vid denna tidpunkt en viktig och inflytelserik man och tillhörde den inre kretsen av Karl XI:s mest betrodda män.[9]

Men även som sådan kunde man hamna i onåd hos kungen. Karl XI fattade lätt misstankar om att någon tummade på reglerna för att tillgodose sina egna intressen. Detta missnöjde kom även Wrede att få erfara.

Karl XI skriver 1689 ett brev till Wrede, ett mycket upprört brev. Anledningen var en bytesaffär som Wrede gjort med kronan och kungen misstänkte Wrede för att ha försökt sko sig på kronans bekostnad. Saken gällde två säterier, Hammarsudd och Mälby i närheten av Enköping. Wrede hade gjort ett byte och lämnat säterierna i vederlag trots de var så kallade Norrköpings-besluts-gods och redan

Porträtt av Fabian Wrede målat 1690 av David Klöcker Ehrenstrahl.
Foto: Wikimedia Commons.

borde ha dragits in till kronan enligt 1682 års riksdagsbeslut. Bytet kom till Karl XI:s kännedom och han krävde en förklaring. Han beordrade samtidigt Reduktionsdeputationen att inleda en undersökning och avlägga rapport om saken. Jakob Gyllenborg som var president i Reduktionsdeputationen försvarade Wrede och försäkrade kungen om att Wrede var en hederlig person som handlat i tron om att säterierna var allodiala och att han därmed hade full besittningsrätt.

Svaret gjorde kungen än mer upprörd.[10] I ett brev till Gyllenborg uttrycker han sitt stora missnöje över »deputationens sminkeri uti en sak som haver ett så eftertänkeligt sammanhang«. Kungen krävde att Gyllenborg omedelbart skulle rannsaka Wredes byten och avlägga en rapport därom och »det med sine rätter färger utan att stryka över med räverumpan«.[11] Gyllenborg fortsatte dock att försvara Wrede. Det fanns andra orsaker än vänskap och förtroende till detta. Gyllenborg hade hamnat i en prekär situation. Han var inte själv direkt anklagad för något men hade personligen godkänt Wredes bytesaffär. Henrik Danckwardt, som var vicepresident i Reduktionsdeputationen,

blev den som granskade affären, och i den rapport han senare skickade till kungen lät han också Gyllenborgs inblandning framgå. Ärendet tycks ha dragit ut på tiden och så småningom runnit ut i sanden. Både Wrede och Gyllenborg klarade sig undan med, får man förmoda, blotta förskräckelsen.[12]

Fabian Wrede fortsatte som president över Kommerskollegium, Kammarkollegiet, Bergskollegium samt Statskontoret fram till 1711.[13] Han ingick i förmyndarregeringen efter Karl XI:s död 1697, enligt kungens önskemål. Som president över Statskontoret låg den föga angenäma uppgiften på Wrede att finansiera Sveriges krig från 1700 och framåt. Detta var ytterst problematisk då det var ett krig som Wrede motsatte sig. Dessutom visade kungen ingen förståelse för Sveriges redan ansträngda ekonomi.[14] Fabian Wrede avgick, eller avskedades, som president för Statskontoret 1711. Motiveringen till detta var hans höga ålder. Det katastrofala nederlaget vid Poltava 1709 hade dock gjorde att den finanspolitik som Wrede fört inte längre var gångbar och en systemförändring var nödvändig.

Året därpå avled Fabian Wrede, 71 år gammal. Bouppteckningen efter honom från 1713 visar att han vid sin död var en av Sveriges mest förmögna män.[15] I samma bouppteckning finns även en förteckning över hundratals kartor med anknytning till Wredes många gods. Detta visar att han lade stor vikt vid att låta upprätta och att äga kartor över sitt godsinnehav. Han var, som storgodsägare, långt ifrån ensam om detta. Ett flertal adelsmän lät upprätta kartor över sina gods under 1600-talet. Kartorna kunde fungera som juridiska dokument. De gav också möjlighet till en visuell kontroll. Att kartlägga ett område blev detsamma som att äga och kontrollera det. Detta gällde såväl för kronan som för adeln.[16]

Fabian Wrede förvärvade säteriet Östanå i Roslags-Kulla socken 1681. Säteriet var beläget på fastlandet strax nordväst om Ljusterö i Stockholms skärgård. Här lät han uppföra en praktfull byggnad i putsat timmer med en ståtlig barockträdgård. Östanå finns avbildat i Erik Dahlberghs *Suecia Antiqua et Hodierna*. Även ritningarna till huvudbyggnaden stod Erik Dahlbergh för. Möjligen låg han även bakom den praktfulla barockträdgården. Herrgårdsbyggnaden och barock-

Erik Dahlberghs teckning av Östanå i *Suecia Antiqua et Hodierna.*

trädgården brändes ner i samband med de ryska härjningarna 1719. Först 1791 byggdes en ny herrgård i sten på samma plats.

År 1683 köpte Fabian Wrede även Väsby säteri beläget på Ljusterö. Han lade då säteriet tillsammans med 18 hemman under Östanå, som kom att bli hans huvudsäte.[17] Wrede ägde vid denna tid ett flertal säterier i Uppland och Södermanland samt ett palats på Drottninggatan i Stockholm. Han ägde även säterier i Östergötland, Småland, Halland och Finland. Fabian Wrede överutnyttjade, liksom flera andra inom högadeln, säteriprivilegierna och utverkade säterifrihet för ett stort antal gårdar.[18]

Två år efter att Wrede förvärvat Väsby gav han lantmätaren Petter Gedda uppdraget att kartera 22 gårdar på Norra Ljusterö.

Någon form av byte hade skett mellan Wrede och kronan, där sammanlagt 18 gårdar förvärvats av Wrede för att läggas under Väsby, så kallade byteshemman. Wrede bytte till sig dessa genom att avstå fyra gårdar, så kallade vederlagshemman. Hur denna något ojämna bytesaffär kunde genomföras är oklart, men kanske lämnade Wrede också ett vederlag i form av pengar till kronan. Denna typ av byten

var legio och ett privilegium för adeln, som därmed kunde strukturera om och förstärka sina säterier och sitt jordinnehav. Något som alltså Fabian Wrede utnyttjade i stor utsträckning.

Petter Gedda – lantmätare med kungligt privilegium

En del lantmätare under 1600-talet utmärker sig som särskilt kunniga yrkesmän genom sina kartor. En av dessa är Petter Gedda.

Petter Gedda föddes i Lövånger i Västerbotten 1661. Hans far Johan Persson Gedda var lantmätare och inspektor vid lantmäteriet. Sonen var endast 13 år när han skrevs in vid Uppsala universitet 1674.[19] Redan året därpå följde han med sin far till Ingermanland, där denne hade förordnats som lantmätare i den tillsatta lantmäterikommissionen. Petter blev den ena av faderns två auskultanter. Efter tre år i Ingermanland återvände Petter till Sverige, och möjligen fortsatte han sina studier i Uppsala.[20]

Gedda förordnades till lantmätare i Åbo och Björneborgs län 1680, men redan året därpå handplockades han av amiral Werner von Rosenfeldt till en tjänst som konduktör vid Amiralitetet. Tanken var att Gedda skulle fungera som biträde åt Rosenfeldt och som en mellanhand till lantmäteriet. Han kombinerade också under flera år sin tjänst som konduktör med tjänsten som lantmätare och deltog i Ölandskommissionens lantmäteriarbeten 1682–1683. Han upprättade en karta över Blekinge 1684, och åren 1688 och 1689 karterade han egendomar i Blekinge på uppdrag åt Hans Wachtmeister som var chef över Amiralitetet.[21] År 1687 efterträdde han Werner von Rosenfeldt som chef över sjökarteväsendet och tillbringade de följande sex åren med att göra sjökartemätningar utanför Blekinge, Skåne, Halland, Bohuslän och svenska Pommern. Resultatet av detta arbete blev en sjöatlas med handritade kartor. Dessa sjökartemätningar skulle så småningom utmynna i en sjöatlas över Östersjön.

År 1693 fick Gedda kungligt privilegium på att trycka en generalkarta över hela Östersjön och det är främst för detta verk som han är ihågkommen. Geddas sjöatlas med titeln *General hydrographisk chartbook öfwer östersiön och Kattegat* graverades och trycktes i Amsterdam 1695. Den innehåller nio kartblad samt en generalkarta över hela

Östersjön och räknas som Sveriges första sjöatlas. Den trycktes i flera upplagor en bra bit in på 1700-talet.[22]

Trots sin alltför korta levnadstid gjorde Petter Gedda ett tydligt avtryck inom den svenska kartografin och hans generalkarta över Östersjön vann också beröm utomlands. Hans insatser märktes även inom styrmans- och lotsväsendet. År 1696 lät Gedda ge en förordning för lotsväsendet samt en instruktion för lotsinspektören i Stockholm, vilken kom att gälla för åtskilliga år framöver. År 1697, endast 36 år gammal, avled Petter Gedda.[23]

Karteringen av Ljusterö gårdar

Det var ganska vanligt att lantmätare tog på sig uppdrag vid sidan av sina ordinarie arbetsuppgifter i kronans tjänst. Redan under 1630-talet fanns det flera exempel på lantmätare som upprättade kartor, oftast på uppdrag av, oftast, adelsmän som förvärvat gods och gårdar och ville ha dem karterade.[24] Den här typen av sidouppdrag var ett sätt att dryga ut den oftast ganska dåliga lön som lantmätarna hade. Kronan såg mellan fingrarna om det sköttes snyggt och inte inkräktade på lantmätarnas ordinarie arbete. I den stora lantmäteriinstruktionen som utfärdades 1688 står det:

> Ehuruväl igen lantmätare kan förbjudas eller nekas att på privata personers begäran vid lediga stunder deras nödvändiga mätningar mot betalning förrätta, måste han dock härtill sin tid så distribuera, att intet blir försummat.[25]

Petter Gedda var inspektor och ansvarig lantmätare i Uppland när han 1685 anlitades av Fabian Wrede för att kartera gårdar på Ljusterö, som under 1600-talet var uppdelat på två öar (landhöjningen har gjort att det idag är en enda ö). Egendomen bestod då av sammanlagt 41 gårdar och 5 säterier.

Hela norra Ljusterö förlänades av kronan till greve Lennart Torstensson 1641 under Väsby säteri. Efter Torstenssons död 1651 tog hans änka Beata De la Gardie över säteriet. Hon gifte om sig med Per Brahe d.y. men behöll ansvaret för sin egen ekonomi. Per Brahe och

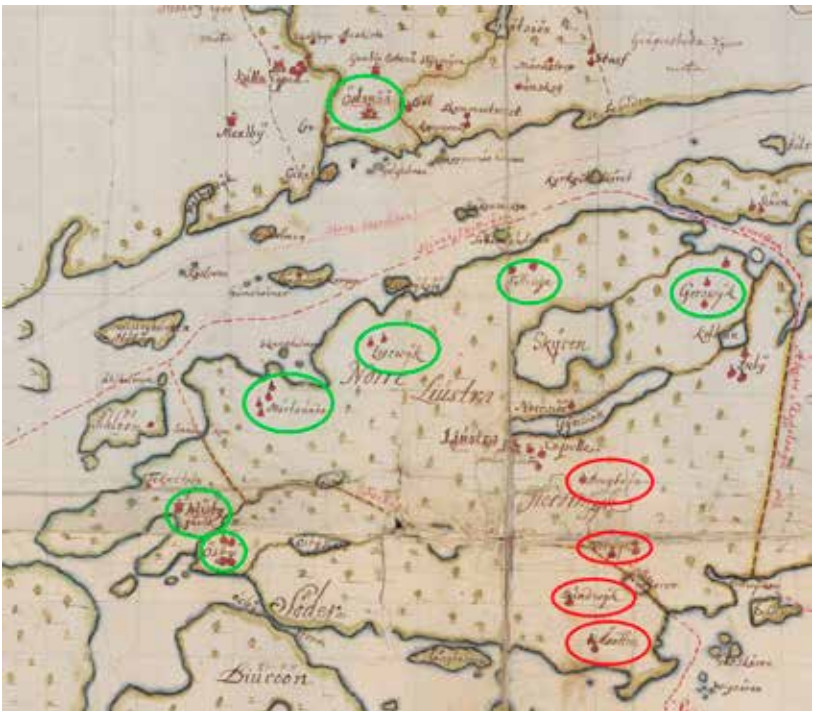

Titelsida i Petter Geddas geometriska jordebok *Geometrisk Book öfwer hans excell:tz Kongl:ge rådetz och Praesidentens högwälborne herr Fabian Wredes godz uppå norre Liuströön uthi Wermdöö och Rijala sochnar sampt Wermdöö häradh belägne; affattat Anno 1685 af Petter Gedda.*

Beata dog båda 1680 och deras ende son Anders Torstensson ärvde Väsby säteri. Sannolikt blev säteriet genom reduktionen indraget till kronan någon gång mellan 1681 och 1683.

Resultatet av Geddas karteringsarbete finns bevarat i form av en liten geometrisk jordebok som innehåller tio så kallade geometriska kartor i skala 1:5 000 samt en översiktskarta över Ljusterö i skala 1:50 000.

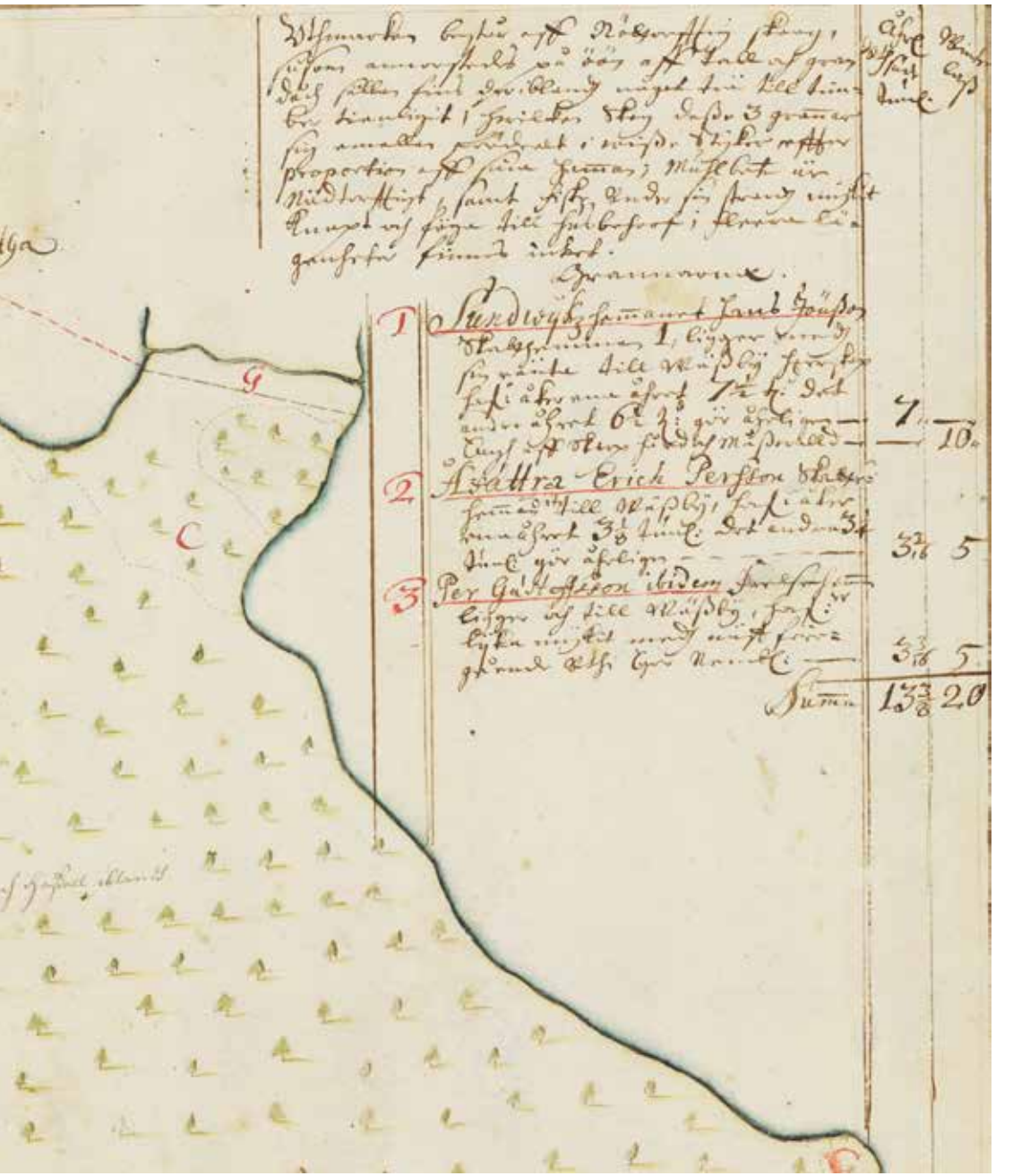
Den första kartan i jordeboken är en geografisk karta i 1:50 000 över hela Ljusterö och en del av fastlandet intill. Därefter avmättes Väsby säteri, sedan Mörtsunda, Lervik, Sillinge Gerdsvik, Norvik, Åsättra, Sundvik och slutligen Ösby. De geometriska kartorna i jordeboken avviker inte på något sätt från andra geometriska kartor från denna tid. De är välgjorda, som man kan förvänta sig av en inspektor på lantmäteriet. En bonus är att namnen finns angivna på de personer som vid karteringstillfället brukade gårdarna, vilket är en något ovanlig men intressant detalj.

Utsnitt ur kartan över Ljusterö. De byar och gårdar som finns med i jordeboken har markerats med grön respektive röd färg. Östanå, som var Fabian Wredes huvudsäte, syns på fastlandssidan. Väsby säteri syns nere till vänster i kartan. Wrede bytte till sig (markerade med grönt) 4 gårdar i Ösby, 4 gårdar i Mörtsunda, 2 gårdar i Lervik, 2 gårdar i Sillinge och 3 gårdar i Gärdsvik. Dessutom 1 gård i Åsättra samt 2 gårdar i Norvik. Som vederlagshemman lämnade han (markerade i rött) 1 gård i Åsättra, 1 gård i Sundvik, 1 gård i Norvik samt 1 gård i Dragboda. En till synes något ojämn fördelning i en bytesaffär, men så såg det ut. Efter titelsidan följer ett register, »Register öfwer denna Charta book uppå Wärmbdöö godzen«, där det framgår vilka byar Fabian Wrede bytt till sig och vilka han avstått. Källa: *Geometrisk jordebok över Ljusterö gods*, Uppsala universitetsbibliotek.

Det man slås av vid en genomgång av kartorna är att det genomgående rör sig om mycket små gårdar. Det handlar om åkerarealer på 3–5 tunnland, med undantag för Sundvik som har 7 tunnland åker. Man brukar ju räkna med att minst 6 tunnland åker krävdes för att föda ett hushåll på 1600-talet, och då var det ändå knapert. Inte heller ängsmarken gav något överflöd. Avkastningen låg på mellan 6 och 10 lass

Norwÿsky
Tgor
Haven
Sundwÿk
Asättra
A
B
C
F
G

Föregående uppslag: Karta över Sundvik och Åsättra. Av kartan framgår att Sundvik beboddes av Hans Jönsson och de två gårdarna i Åsättra av Erik Persson och Per Gustafsson. Hemmanet i Sundvik har 7 tunnland åker, vilket är mer än de flesta andra gårdar har på ön. Detta hemman lämnar Wrede som vederlagshemman. De båda hemmanen i Åsättra har strax över 3 tunnland var. Här sker en rockad där frälsehemmanet blir skatte och skattehemmanet blir frälse. Petter Gedda skriver att det finns nödtorftig skog hörande till Sundvik och Åsättra, skog som delas »effter proportion af sina hemman«. Källa: Geometrisk charta uthaff Åsättra och Sundwijkz byar, Uppsala universitetsbibliotek.

hö per gård.[26] Det handlar här med andra ord om bönder som inte enbart kunnat livnära sig på jordbruket.

Eftersom det rör sig om skärgårdsbönder ligger det nära till hands att tänka på fisket som ett nödvändigt komplement till jordbruket. Petter Gedda har i sin redogörelse över gårdarnas avkastning (under rubriken *Notarum Explicatio*) skrivit en kortfattad upplysning om hur det låg till med fisket närmast gårdarna.[27] Även i noteringarna från Mörtsunda möter man närmast armod.

> Strandfisket ringa för den bråddjupa strandens skull.« Lervik: »Litet strandfiske i Lerviken nedanför byn.« Sillinge: »Strandfiske ganska litet.« Gärdsvik: »Mulbete och strandfiske torftigt.« Så kommer undantaget med byn Norvik: »Gott strandfiske.« Åsättra: »Fiske under sin strand mycket knappt och föga till husbehov.« Sundvik samt Ösby: »Fiskestranden tämligen lång men icke av ymnigt fiske.[28]

Trots Geddas nedslående bedömning av det strandnära fisket var det sannolikt ändå fisket som var böndernas viktigaste binäring. Såväl färsk som saltad fisk var eftertraktad av fastlandsbönderna och byteshandel mellan skärgårdsbönder och fastlandsbönder var vanlig. För en tunna saltad strömming (125 liter) kunde skärgårdsbönderna få två tunnor råg (2 x cirka 146 liter).[29]

Att Gedda redovisar dåligt fiske på ön kan jämföras med att skärgårdsbönderna i sina ansökningar om skattelättnader regelbundet redovisar fisket som föga givande. Mot detta kontrasterar det faktum att

det på Ljusterö fanns många fiskeuppköpningsstationer (12 stycken).[30] Vid en inventering av båtbeståndet på Ljusterö som gjordes 1715 noterades en skuta om 80 läster, 28 kajutbåtar om vardera 30 läster och 12 skötbåtar om vardera 3 läster.[31] Detta visar på en väldigt stor lastkapacitet där långt mer fisk än för husbehov kunde lastas. Även jakten på säl och sjöfågel, som fångades med uppspända nät, var viktiga binäringar för skärgårdsbönderna.

Den tunna geometriska jordeboken, som innefattar 10 kartor över gårdar på Ljusterö, finns i Carolina Redivivas handskriftssamlingar i Uppsala.[32] Den var i privat ägo fram till 1902, då den skänktes till biblioteket av dåvarande statsministern Erik Gustav Boström, som vid denna tid var ägare till Östanå. På Östanå hade den då högst troligt förvarats i drygt 200 år. Tillsammans med de många andra kartorna som fanns i Fabian Wredes ägo visar denna geometriska jordebok vikten av visuell kontroll för en storgodsägare vid denna tid. Samma behov av visuell kontroll fanns hos statsmakten, som ju Wrede var en del av, vilket framväxten av lantmäteriet och den mängd geometriska kartor som framställdes under 1600-talet tydligt visar.[33]

Den geometriska jordeboken över Ljusterö ger inte minst en inblick i hur en adelsman med stort inflytande över statsförvaltningen listigt kunde genomföra byten och köp mellan sig själv och kronan mitt under den reduktion han själv var satt att sköta.

NOTER

1 Se t.ex. Hedar 1935, Kullberg 1973 & Rystad 2001. I Lindqvist 1956 framhävs dock Fabian Wrede som en viktig aktör under reduktionspolitiken 1680–1692 och i Cavallie 1975 framhålls Wrede som betydelsefull i samband med finansieringen av Karl XII:s krigföringar.
2 Elgenstierna 1936, s. 46 ff.
3 Fabian Wrede vistades i Amsterdam för att studera handeln, och reste till Ungern och Böhmen för att lära sig bergväsendet. År 1665 var han i Frankrike och året därpå begav han sig till Italien för att studera konstskatterna i landet. På vägen tillbaka till Sverige stannade han till i Hamburg där han träffade drottning Kristina som utsåg honom till kammarherre. När drottningen 1667 var på besök i Sverige förordade hon Wrede som kammarherre hos Karl XI,

vilket också blev verklighet.
4 Brita Cruus var alltså dotterdotterdotter till Axel Oxenstierna.
5 Stora kommissionen kallades den kommission som Karl XI tillsatte för att granska den förmyndarregering som styrt Sverige under kungens omyndiga år.
6 Lantmarskalk var titeln på adelsståndets talman under riksdagarna.
7 Reduktionskollegiet hade tillsatts redan 1655 av Karl X Gustav när denne genomförde det som senare kallades »den lilla reduktionen« eller »fjärdepartsräfsten«. Reduktionskommissionen tillsattes 1680 av Karl XI. Claes Fleming stod Karl XI mycket nära. Han var också Fabian Wredes svåger och tycks ha haft ett nära och gott samarbete även med denne.
8 Karl XI försvagade riksrådets inflytande och politiska maktställning. År 1682 förordnade kungen att råden inte längre skulle kallas riksråd utan Kungl. Maj:ts råd eller kungliga råd. De skulle vara kungens rådgivare och experter som hade hans öra, men det var kungen och ingen annan som fattade besluten (Dahlgren 1992, s. 118 f.).
9 Som president för Kammarkollegiet var Wrede även chef över Carl Gripenhielm – lantmäteriets direktör.
10 Reduktionsdeputationen var ett utskott som 1687 hade ersatt Reduktionskollegium och Reduktionskommissionen.
11 »Stryka över med rävrumpan« betydde att smickra någon.
12 Rystad 2001, s. 195 f.
13 Han var Statskontorets president fram till sin död 1712.
14 Se Cavallie 1975, s. 271 f. samt Fredriksson 1980, s. 90.
15 Börstorpsamlingen E 3465. Se även Asker 1983, s. 164.
16 För resonemang kring kartan som makt- och kontrollintrument se Höglund 2017, s. 21–22 samt 114–115 & Wästfeldt 2007, s. 17–23.
17 När han upphöjdes till grevligt stånd 1687 var det till Östanå han skrev sig.
18 Nilsson 1964, s. 29–34.
19 Andersson, Aksel, Alfred Bernhard Carlsson & Josef Sandström 1900–1911, s. 231.
20 Det finns ingen uppgift i universitetsmatrikeln om detta.
21 Richter 1964–1966, s. 764.
22 En av kartorna i atlasen är dedikerad till Fabian Wrede.
23 Ehrensvärd 2006, s. 279.
24 Se t.ex. Höglund 2013, s. 70; Tollin 2021, s. 81–83.
25 Ekstrand 1901, s. 85.
26 Ett sommarlass hö motsvarade ca 220 kilo.
27 Eller »strandfiske« som Gedda benämner det.
28 Stavningen har moderniserats.
29 Lagergren 2000, s. 14.
30 Lagergren 2000, s. 15.
31 Lagergren 2000, s. 15. En läst motsvarade ungefär 2,5 ton.
32 Jordeboken är även tillgänglig i digital form i Uppsala universitetsbiblioteks bilddatabas Alvin.
33 Ett mer ingående resonemang kring kartan som makt och kontrollinstrument finns i Höglund 2017.

REFERENSER

Otryckta källor

Riksarkivet

Börstorpsamlingen E 3103–3105.
Margareta Cronstedts samling E 3465 (Boupptecknin g).
Nordinska samlingen N 1486.

Uppsala universitetsbibliotek

Geometrisk jordebok över Ljusterö gods år 1685 S 146.

Tryckta källor

Andersson, Aksel, Alfred Bernhard Carlsson & Josef Sandström red. 1900–1911. *Uppsala universitetsmatrikel*, band 1, *1595–1700*, Lundequistska bokh.

Litteratur

Asker, Björn 1983. *Officerarna och det svenska samhället 1650–1700*, doktorsavhandling, Uppsala: Uppsala universitet.

Cavallie, James 1975. *Från fred till krig. De finansiella problemen kring krigsutbrottet år 1700*, Uppsala: Uppsala universitet.

Dahlgren, Stellan 1992. »Karl XI«, i Anders Florén, Stellan Dahlgren & Jan Lindegren red., *Kungar och krigare. Tre essäer om Karl X Gustav, Karl XI och Karl XII*, Stockholm: Atlantis.

Ehrensvärd, Ulla 2006. *Nordiska kartans historia. Från myter till verklighet*, Helsingfors: Schildts.

Ekstrand, Viktor 1901. *Samlingar i landtmäteri. Första samlingen. Instruktioner och bref 1628–1699*, Stockholm.

Elgenstierna, Gustaf 1936. *Den introducerade svenska adelns ättartavlor,* med tillägg och rättelser utgivna av Gustaf Elgenstierna IX, Stockholm: Nordstedts.

Fredriksson, Berndt 1980. »Finansförvaltning i förvandling«, i Arne Granholm & Margot Rydén red., *Statskontoret 1680–1980. En jubileumsskrift*, Skara: Liber Förlag.

Hedar, Sam 1935. *Enskilda arkiv under karolinska enväldet. Studier i svensk arkivhistoria och räfstepolitik*, doktorsavhandling, Lund: Lunds universitet.

Höglund, Mats 2013. »Ett lantmäteri med rikets resurser i fokus«, i Maria Gussarsson Wijk, Mats Höglund & Bo Lundström red., *Med kartan i fokus. En vägledning till de civila och militära kartorna i Riksarkivet*, Skrifter utgivna av Riksarkivet 36, Stockholm.

Höglund, Mats 2017. *Kampen om fredsmilen. Kartan som makt- och kontrollinstrument i 1655 års reduktion*, Uppsala: SLU (Statens lantbruksuniversitet).

Kullberg, Anders 1973. *Johan Gabriel Stenbock och reduktionen. Godspolitik och ekonomiförvaltning 1675–1705*, Uppsala: Uppsala universitet.

Lagergren, Jan 2000. *Ljusterö under rysshärjningarna. Den heta sommaren 1719*, Lund: Jan Lagergren med historia.
Lindqvist, Ola 1956. *Jakob Gyllenborg och reduktionen*, Lund: Lunds universitet.
Nilsson, Sven A. 1964. *På väg mot reduktionen. Studier i svenskt 1600-tal*, Stockholm: Natur & Kultur.
Richter, Herman 1964–1966. »Petter Gedda«, i *Svenskt biografiskt lexikon*, band 16, Stockholm: Svenskt biografiskt lexikon.
Rystad, Göran 2001. *Karl XI: en biografi*, Lund: Historiska Media.
Tollin, Clas 2021. *Sveriges kartor och lantmätare 1628 till 1680. Från idé till tolvtusen kartor*, Antikvariska serien 58/Skrifter utgivna av Riksarkivet 43, Stockholm: Kungl. Vitterhets historie och antikvitets akademien & Riksarkivet.
Wästfelt, Anders 2007. »Geometriska jordebokskartor – en representation av ojämna relationer«, i Ulf Jansson red., *Kartlagt land. Kartan som källa till de areella näringarnas geografi och historia*, Stockholm: Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien.